

6.Зиндер Л. Р. Общая фонетика. - Л., 1960.- с. 331

7.Энтони Бёрджесс «Заводной апельсин», - Интернет ресурсы:
http://bookz.ru/authors/entoni-berdjess/apelsin_berdzhs.html

8.Anthony Burgess «A clockwork orange», - Интернет ресурсы:
<http://biblioverde.ru/antony-burgess-a-clockwork-orange>

УДК 821.161.2 – 1.09

СИМВОЛІЗМ У НОВЕЛЛАХ МИХАЙЛА ЯЦКІВА

Печенюк Є.О.

Білокінь С.О.

Актуальність дослідження полягає в тому, що цей аспект творчості М. Яцкова не достатньо розглянутий науковцями. Сталося так, що в наукових працях та вузівських підручниках про літературний процес кінця ХІХ та першої половини ХХ століття постаті Михайла Яцкова відведено надто скромне місце, твори його майже не досліджені. До вивчення його творчості зверталися такі дослідники, як С.Єфремов, М.Ільницький, О.В. Кривуляк та О.Мельник (Єлейко), але вони зосереджували увагу на інших її аспектах. Читачі досі не мали, на жаль, можливості ознайомитися з доробком письменника в повному його обсязі, у всьому багатстві жанрів і форм. Тому ця тема є досить цікавою для поглибленого вивчення.

Мета роботи – дослідити символіку ахроматичних кольорів у декількох новелах М. Яцкова.

Отже, зазначена мета передбачає виконання таких **завдань** :

- розглянути новели «Білі вівці», «Diva», «Біла квітка», «Дівчина на чорному коні» та «Adagio consolante»;
- дослідити в них наявність ахроматичних кольорів – чорного та білого;
- визначити їх символічне значення у творі.

У кількох новелах М. Яцків оперує контрастом чорного та білого, що викликає негативні або позитивні асоціації. Проаналізуємо новелу «Білі вівці». Білий колір займає домінуючу позицію, адже, з'являючись у заголовку, мовби програмує твір від початку. Не можна однозначно окреслити його емоційне забарвлення. Не маючи підтримки інших кольорів, він мовби щось обіцяє, повисає над життєвими пошуками персонажа. Від заголовка й аж до появи кольору в тексті твору білий позначає безбарвність. Проте кольору у справжньому розумінні тут немає; всупереч думкам про барвистість природи на острові, персонаж бачить його тоді, коли вже сіріє. Власне після цього сірого з'являються білі вівці. *«Вже сіріло, як я зайшов до якоїсь загороди, повної овець. Вівці ті були білі, як сніг, пастухи вешталися коло них, один по однім входили і виходили»* [8, 54-55]. Сірий – колір бідності, нудьги, туги, міської тісноти, гнилого тумана. Цей колір, наче приховує особистість того,

хто носить його, наділяє як його тіло, а й душу, бо інші кольору щось гомонять, а сірий мовчить. [3,92]

Острів дитячих марень поки що нічого не промовляє до героя. В образі побачених тварин переплітаються семантика кольору та символічні значення лексеми вівця. Останні наводить Володимир Топоров, наголошуючи на несміливості, сором'язливості, пасивності, сумирності, м'якості, невинності, ніжності, любові, жертвовності. Білий гармоніює з цими якостями, як з меланхолією, задумою й мареннями головного персонажа.

Білий колір ще з античності носить символічне значення «чистоти» та відчуження від мирського (кольорового), спрямованості до духовної простоти. Білий колір — це колір вічної безмовності. Він пов'язується у свідомості з холодом, безгомінням, смертю, відчуженням, стражданням. У культурі Європи нової доби семантика білого зсувається убік негативних значень. Білим відзначені смерть, непритомність, холод, мовчання, виснаження сил, самотність, навіть ненависть і жорстокість. Білий колір є простором, повітрям, світлом, яких зажадало ХХ століття. У поезії початку століття білий — улюблений колір. У ньому полягає якась містична невизначеність, повна можливостей, якою судилося здійснитися. Зазвичай білий пов'язаний з негативними емоціями й думками, зверненими в потойбічний світ. Проте очевидно, що герой у цьому творі шукає не барв, а голосу, адекватності спілкування. Інакше чому б авторові не пришвартувати корабель до берега за дня, коли очі можуть насолоджуватись пейзажем? [3,93]

На проведення паралелей між кольором і звуком наштовхують роздуми В. Кандинського. Зокрема він пише : *«...біле діє на нашу психіку як абсолютне мовчання. Його внутрішній резонанс – це відсутність звуку. В царині музики не можна було б порівняти з мовчанням, із паузою, що лише перериває розвиток фрази, не завершуючи її остаточно. Біле як мовчання, що його можна раптом зрозуміти. Це «ніщо», яке передує кожному початкові, народженню»* [1, 130-131]. Оце «раптом» є в М. Яцкова. Та розуміння за своєю болючістю вимагає контрастної зміни білого на чорне, воно страшне, як страшний *«вираз очей з чорними катарактами»* [8, 55].

Суть чорного кольору – завершення будь-якого явища. Він символізує все непізнане і таємне. Це колір кінця, смерті, пекла, характерний замкнутості та понурості. Чорний – символ темряви і зла. Взагалі, всіх злих сил, процесів гниття і затемнення. Однаково приховує і робить подібними Істину і Хибу, Красу і Потворність, Правду і Кривду. Для нього немає між ними відмінностей, бо в темряві – всі предмети темні. Він – ознака загибелі всього живого, бо живе любить і прагне світла, а він світло «ненавидить», тому постійно по-своєму знищує його – поглинає. Виступає символом глибокого трауру і тяжкого горя. Чорний – колір таємниці.

Семантика чорного в багатьох народів переважно негативна. Це можна пояснити причинами фізіологічними. Чорне небо, темрява, глибокі ями, печери, ущелини, зотліла плоть, згоріле дерево, болотна бруд – усе це викликає

в людини інстинктивний власний страх і відразу; чорне поглинає енергію людини й робить безпомічним його зір, що саме собою загрожує небезпекою.

Сліпці не можуть нічого розповісти, не стануть джерелом інформації. Не зможе більше говорити і сам персонаж, для нього резонанс чорноти постає як *«ніщо»* без можливостей, вічне мовчання без майбутнього та надії. Не випадково чорний як колір, остаточно позбавлений звучання, *«долучається до давніх, німих болів душі»* [1, 131].

Отже, в новелі «Білі вівці» основним кольором виступає білий, він навіть винесений у назву, щоб підкреслити його домінантність. У цьому творі він позначає безбарвність. Контрастом до білого кольору виступає чорний – колір таємниці. Він викликає в героя страх (*«Той страшний вираз очей з чорними катарактами»*). Ще зустрічається сірий, поряд із білим та чорним кольорами, колір бідності, нудьги і туги.

Зміну семантичного значення чорного в контрасті з білим спостерігаємо в новелі «Diva». *«Приходить старенька пані в чорній сукні, обличчя сяє лагідністю, з-під білого чепця спливає волосся, біле, як молоко»* [8, 57]. Чорна сукня старенької пані асоціюється зі спокоєм та скромністю, що їх увінчує білий чепець і біле волосся. Білий в цій новелі є символом невинності, чистоти помислів людини, радості й безтурботності. Він – нейтральний: в ньому – чарівна сила денного сонячного світла, що виражає спорідненість із Божественною силою. Також зустрічаємо тут золотий колір (*«...лежить дитя з ясними кучериками, як ангелятко, і бавиться золотим яблуком...»*, *«мале світло ясніло на сцені, як золоте яблуко»*[8, 56]), що виражає свою приналежність до потойбічного світу у фольклорі, це символ сонця й святості у християнстві.

Яблуко символізує плодючість, любов, радість, знання, мудрість, обожування, розкіш, але разом з тим обманливість та смерть. Воно було забороненим плодом Золотого Віку. Так і героїня новели, отримуючи від маленької дитини золоте яблуко, одержує талант акторки, любов та повагу глядачів, розкіш та багатство, але все це виявляється нетривким, оманливим. *«Але мене сила споєння – голос твій замре, утихне, і остануть лиш спомини по тобі в запилених хроніках. Славні мертві партитури остануться – на геройських ролях, на тих кострах, де твоя душа горить, - затреться слід твоєї сили, їх обіймуть інші, а тебе вже не буде...Раз цвіте і скоро відцвітає. Грім прошибне світ, а за годину його вже ніхто не пам'ятає. Така доля драматичної слави»* [8, 56]. Дитина ж символізує втілення потенціальних можливостей, майбутні можливості, простоту та невинність.

Отже, в новелі «Diva» на противагу «Білим вівцям» білий символізує чистоту помислів, радість та безтурботність, спорідненість із Божественною силою, а чорний асоціюється зі спокоєм та скромністю.

У новелі «Дівчина на чорному коні» білий характеризує те, що зникломе : постать дівчини на чорнім коні (*«...білілая, як лілея на чорнім коврі»*), – біле на чорному, тендітне на міцному, вже не живе на взагалі неживому. Колір чистоти, а згодом фальшивої зовнішності здатен варіюватися далі, тепер він –

колір смерті, що підкреслює належність померлого іншому, ахроматичному світові.

Чорнота ніби всотує, вбирає в себе зникому білизну. Недаремно ця білість належить лілеї, адже цю квітку пов'язують зі смертю та загробним світом; так, «...у деяких народів уважалося, що в образі лілеї з'являються душі померлих людей та що лілеї виростають на могилах невинно засуджених». Польський дослідник Іренеуш Сікора зауважує, що цвіт лілеї дуже часто слугував для символізації почуття проминання та нетривкості життя.[1, 94]

Чорний тут виступає символом глибокого трауру і тяжкого горя. «З-за кривулі долітав тупіт кінських копит, показалася дівчина на чорнім коні» [8, 208]. Символіка коня надзвичайно складна й до кінця не зрозуміла. Кінь символізує інтелект, мудрість, вельможність, світло, динамічну силу, моторність, швидкість думки, плин часу. Це типовий символ родючості, мужності й потужної влади. Також цей образ є древнім символом циклічного розвитку світу явищ (коні, що виносять Нептуна з тризубом із морського виру, втілюють космічні сили первісного хаосу). Кінь – посланець богів. В різних традиціях кінь колись являв собою заупокійну тварину, що переносить померлого в інший світ.

Тваринам чорного кольору часто приписують надприродну силу. Кінь символізує як життя, так і смерть. Чорний кінь – знак похоронів. Провіщає смерть і символізує хаос.

У християнстві кінь – це сонце, сміливість, благородство. Кінь уособлює неприборкані пристрасті, природні інстинкти, несвідоме. У зв'язку з цим в епоху античності він часто наділявся здатністю пророцтва. Юнг вважає, що кінь відбиває магічну сторону людини, інтуїтивне пізнання [7, 25].

Кінь займає цілком особливе місце в шаманському ритуалі й міфології. Він – перед усім перевізник душ й погребальна тварина – використовується шаманом у різноманітних ситуаціях як засіб, який допомагає досягти стану екстазу. Кінь є міфічною подобою смерті, він доставляє померлого в потойбічний світ, здійснює перехід з одного світу в інший.

Отже, в новелі «Дівчина на чорному коні» білий колір вже не символ чистоти, це колір смерті. Але й чорний не протиставляється йому, а ніби вторить білому. Він виступає символом глибокого трауру і тяжкого горя, а у сукупності з конем провіщає смерть і символізує хаос.

Білий панує в новелі «Adagio consolante», з'являючись (уже не вперше) як результат замовкання персонажів, аби згодом один із них заговорив у зовсім іншому вимірі. «Я вбирав в коморі білу сорочку і заходився тайком з плачу та ламав руки»[8, 218]. Біла сорочка одного хлопця, як і блідість іншого («Коли випадково замітив я його осторонь боком ока, був блідий, як папір» [8, 218]), супроводжують те, про що вони мовчать : причину смерті молодшого брата. Білими березами оточене мовчання цвинтаря, серед якого чутна мелодія Тівара. «По білих березах повіяла дрозж. Кулилися, як душі жінок» [8, 219]. У цій новелі білий колір символізує смерть і жалобу. Так, наприклад, на Гуцульщині, на знак, що в хаті є покійник, вішали знадвір'я над вікном білу

перемітку. Біла барва, як жалоба, відома в багатьох народів. У єгиптян, особи, що везли похоронні санки (бо й там, як у нас в старовину, санки складали частину поховального обряду), мали білий шарф, чи рушник, через плече. Давні римлянки, імператорської доби, почали були вбиратися, на знак жалоби по своєму чоловікові, в біле, – це мало б символізувати їх чистоту у ставленні до нього. Французькі королеви, коли були вдовами, завжди, на знак жалоби, носили білі сукні. Тому їх і знали – «білі королеви».

Берези ж символізують світло, відганяють злих духів. У шаманізмі береза – Космічне Дерево, і шаман робив сім чи дев'ять зарубок на її стовбурі, що символізує сходження через планетарні сфери до Вищого Духа.

Доходимо до висновку, що у новелі «Adagio consolante» білий колір, як і у новелі «Дівчина на чорному коні», символізує смерть і жалобу. Він є панівним у творі.

Білий колір також домінує у новелі «Біла квітка». Він, як і у новелі «Білі вівці», виносить у назву. Тут він є символом жалоби, чистоти і смерті. *«Баба Маті́ха м'яла хрестики в воску. Найбільший вложила покійній в ручки, менший поклала на чоло, а третій – на коліна. Потім завивала їй ніжки в білі хустинки...», «Мати увійшла до світлиці бліда. Дивна мовчанка тривала доти, поки під час вечери мати не почала розповідати, що за дверима в світлиці щось біле уперто заступало їй дорогу»* [8, 71].

Зустрічаємо тут і спомин про білу квітку. *«В колиці лишилася біла квітка, якої Марійка останніми днями не покидала. Мати взяла ту квітку і поклала їй в ручки»*. Як ми вже згадували вище, біла квітка також є символом смерті і духовної чистоти.

Епітет *темний* в цій новелі виступає як своєрідний заміник кольорового. Він поглинає або узагальнює кольори, містить семантичне протиставлення до ясного. *«Надворі – глуха пільма. В кутках трясуться тіні. Він роззирається по тінях. Напроти нього прочинені двері до світлиці. Там темно. З темряви вириває чудернацька мара і перетворюється щохвилини : то росте, то меншає, то ширшає, то видовжується, як дим від вітру»* [8, 75].

Ми дослідили новели Михайла Яцківа «Білі вівці», «Diva», «Біла квітка», «Дівчина на чорному коні» та «Adagio consolante» та дійшли висновку, що в них переважають ахроматичні кольори – чорний та білий. Вони у новелах можуть символізувати різні, інколи цілком протилежні речі. Так, білий колір в новелах «Біла квітка», «Adagio consolante», «Дівчина на чорному коні», символізує смерть і жалобу, а в новелі «Diva» чистоту та спокій, радість та безтурботність. У світовій культурі білий колір — це колір вічної безмовності. Він пов'язується у свідомості з холодом, безгомінням, смертю, відчуженням, стражданням. У культурі Європи нової доби семантика білого зсувається у бік негативних значень. Білим відзначені смерть, непритомність, холод, мовчання, виснаження сил, самотність, навіть ненависть і жорстокість. І в той же час білий є символом невинності, чистоти помислів людини, радості й безтурботності. Він – нейтральний: в ньому – чарівна сила денного сонячного світла, що виражає спорідненість із Божественною силою.

Чорний колір – найчастіше символ смерті. Він – ознака загибелі всього живого. Виступає символом глибокого трауру і тяжкого горя. Чорний – колір таємниці. У М. Яцкова чорний може відповідати традиційній символіці, у таких новелах, як «Білі вівці» і «Дівчина на чорному коні». І водночас це спокій та скромність («Diva»). У новелі «Біла квітка» чорний не зазначається, але в тексті знаходимо епітет *темний*, що є синонімом до слова *чорний*.

Отже, не можемо говорити про кількісне домінування хроматичної чи ахроматичної гами кольорів у першій збірці М. Яцкова, проте ахроматична, розбита лише на чорне та сіре, більш промовиста, психологічно вагоміша. У Яцкова чорнота підкрадається насамперед до людини – і починає з тілесного виміру : «...тіло кожного вояка чорне, як земля».

Література

1. Кандинский В.В. О духовном в искусстве (Живопись) // Кандинский В.В. Избранные труды по теории искусства : В 2 т. – Т.1. – М.: Гилея, 2001. – С. 96-156.
2. Кривуляк О.В. Трансформація естетики символізму в новелах М.Яцкова, О.Плюща, І.Липи : Автореферат. Дис. На здоб. Наук. Ступ. Канд.. філолог. Наук (10.01.01) / Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.
3. Мельник (Єлейко) О. Між кольором та ідеєю, або межа літературності літератури (На матеріалі художньої прози М. Яцкова) // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. - №9-10 (62-63). – С. 91-99.
4. Сергійчук В. Доля української національної символіки. – К., 1990. – С. 102-105.
5. Словник символів культури України./ За аг. Ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. – К. : Міленіум, 2002. – С. 6-13, 28-31, 46-49, 72-81, 94-99, 122-125, 152-15, 192-199.
6. Тресиддер Д. Словарь символов. – Москва, 1999. – 580 с.
7. Юнг К. Г. Архетип и символ. – М. , 1991. – С. 25.
8. Яцків М.Ю. Муза на чорному коні : Оповідання і новели. Повісті. Спогади і статті / Упоряд., автор передм. та приміт. М. Ільницький. – К. : Дніпро, 1989. – 846 с.

УДК 336.143.232

ДЕФИЦИТ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА УКРАИНЫ: ИСТОКИ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Пипченко О. А.

Клокова Е. А.

Поскольку важным инструментом регулирования социально-экономических процессов в государстве является бюджет, то его состояние определяет финансовое положение и уровень общественного благосостояния